

RAZISKOVALNA NALOGA IZ ZGODOVINE

ZGODOVINA DIŠAV
RAZVOJ PARFUMSKE UMETNOSTI NA EVROPSKIH TLEH

Gimnazija Kranj

KRANJ 2023

Avtor: Larisa Grbić

Mentor: prof. Alen Kočar

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujem svojemu mentorju, Alenu Kočarju, za vso podporo in pomoč ter svoji profesorici slovenščine, Martini Lušini Basaj, ki je lektorirala to raziskovalno nalogo.

Rada bi se zahvalila tudi svojemu očetu, Sanelu Grbiću, za idejo za raziskovalno nalogo in za spodbudo pri pisanju.

VSEBINA

VSEBINA	3
POVZETEK	4
1 UVOD	5
1.1 ANALIZA STANJA	6
1.2 NAMEN RAZISKOVALNE NALOGE	6
1.3 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA	6
2 TEORETIČNI DEL	7
2.2. NADIŠAVLJENA ANTIČNA GRČIJA IN STARI RIM.....	9
2.3 DIŠAVE V SREDNJEM VEKU	11
2.4 DIŠAVE V ČASU RENESANSE IN BAROKA	13
2.5 VZPON PARFUMERIJE V 19. IN 20. STOLETJU	15
3.2 PRIMERJAVA IN DOLOČANJE POMENA PARFUMA V POSAMEZNIH OBDOBJIH	18
☐ POMEN PARFUMA V ČASU RENESANSE IN BAROKA.....	20
☐ POMEN PARFUMA V 19. IN 20. STOLETJU	21
☐ PRIMERJAVA: V KATEREM OBDOBJU IMAJO PARFUMI NAJVEČJI POMEN?.....	21
3.3. PRIMERJAVA PARFUMOV Z DIŠAVNIMI MAZILI	22
☐ RAZLIKE MED PARFUMI IN MAZILI V STAREM EGIPTU.....	22
☐ RAZLIKE MED PARFUMI IN MAZILI V ANTIKI.....	23
☐ RAZLIKE MED PARFUMI IN MAZILI V SREDNJEM VEKU.....	23
3.4 ZAKAJ SO SE PARFUMI OHRANILI DO DANES?	24
4 ZAKLJUČEK.....	25
5 VIRI IN LITERATURA	25

KAZALO SLIK

Slika 1: Egipčanski dišavni stožec.	8
Slika 2: Korintski aribal.	9
Slika 3: Pomander.	13
Slika 4: Rene le Florentin prodaja strup Jeanne d'Albret.	14
Slika 5: Prva kolonjska voda.	16
Slika 6: Coco Chanel in Ernest Beaux.	17
Slika 7: Prva reklama za Chanel no. 5.	17

POVZETEK

V svoji raziskovalni nalogi sem se osredotočila na področje zgodovine, in sicer sem poskušala ugotoviti, v katerem obdobju ima parfum največji pomen, kakšne so razlike med uporabo parfumov in mazili, v posameznem obdobju ter zakaj se je parfum ohranil še do danes. Da bi odgovorila na prvo raziskovalno vprašanje, sem si zadala tri kriterije, po katerih sem določila pomen parfuma v posameznem obdobju: parfum je imel večji pomen, če je imel na voljo pestro izbiro sestavin za izdelavo, če so ga izdelovali v večjih količinah in če so ga ljudje uporabljali ekstenzivno in večnamensko. Izvedla sem deskriptivno metodo in metodo primerjalne analize ter največji pomen parfuma določila obdobju renesanse in baroka. Na drugo raziskovalno vprašanje sem si odgovorila s primerjavo uporabe parfumov in mazil v starem Egiptu, antiki in srednjem veku. Mazila so ekstenzivneje uporabljali v starem Egiptu in srednjem veku, medtem ko je bila v antiki prisotna večja raba parfumov. Na koncu sem še opisala, zakaj so se po mojem mnenju parfumi ohranili do danes. Prišla sem do ugotovitve, da so se parfumi ohranili zaradi svoje kulturne, družbene, zgodovinske in gospodarske funkcije. V vsakem obdobju so del parfumske umetnosti prevzeli od prejšnjega obdobja in jo tako izpopolnili. Parfumi so se po širili in razvijali po vsej Evropi, tako kot se danes iz Evrope po svetu. Svoje ugotovitve sem nato opisala in povzela v zaključku.

Ključne besede/ besedne zveze: dišava, parfum, parfumerija, parfumska umetnost

ABSTRACT

In my research paper I focused on the field of history. I tried to ascertain in which historic period perfume had the most significant role, what the differences between the use of perfumes and scented ointments in each period were, and why perfumes have been preserved to the present day. In order to answer to my first research question, I set three different criteria to determine the importance of perfume in different historical eras: perfume was more important if there was a wider and more varied choice of ingredients to make it; if it was produced in larger quantities and if it was used extensively and multifunctionally. The descriptive and the comparative analysis methods helped me attribute the greatest significance to the Renaissance and Baroque perfumes.

To answer my second research question, I used

a comparative method and compared the use of perfumes and ointments in ancient Egypt, antiquity and in the Middle Ages. Ointments were extensively used by Egyptians and in the Middle Ages, while in Antiquity people used perfumes more. Finally, I described why, in my opinion, perfumes survived to the present day. I came to the conclusion that perfumes have been preserved because of their cultural, social, history and economic function. In each period, people used practices from the previous periods and improved the art of perfumery. Perfumes spread and developed throughout Europe, just as they are spreading from Europe to the whole world today. In the conclusion, I described and summarized my findings.

Key words: fragrance, perfume, perfumery, art of perfumery

1 UVOD

Dandanes parfüm pojmuje kot neko raztopino dišav, ki jo vsakodnevno nanašamo na kožo. Parfume danes delimo na več podkategorij: na kolonjsko, toaletno in parfümsko vodo, ki se razlikujejo v odstotkih umešanega čistega dišavnega olja¹. Danes je parfümska industrija močno razširjena in cenjena, saj je parfümerija s sestavinami, ki so na voljo, postala umetnost. Večina nas je seznanjenih z različnimi parfumi in marsikdo je že slišal za imeni kot sta Chanel ali Dior. Ljudje sicer ne uporabljamo parfümov zgolj zaradi prijetnega vonja ali poznanega imena, ampak ko izberemo pravi parfüm, ki nas privlači, le-ta postane naša osebna aroma. Parfüm je znak dobre osebne higijene in nege, v prejšnjih stoletjih, ponekod še danes, je določal tudi družbeni status. Beseda 'parfüm' izhaja iz latinščine. Sestavljena je iz besede *per*, kar pomeni skozi, in *fumum*, kar pomeni dim².

Dišave ter njihova uporaba segajo globoko v zgodovino, vendar se redko vprašamo, od kod izvirajo te dobrine in zakaj so se ohranile. Kot osebo, ki se že od nekdaj zanima za parfume in njihovo estetiko, me je to vprašanje vedno zanimalo. Ker me od nekdaj privlači tudi preteklost, sem se odločila, da napišem raziskovalno nalogo o razvoju parfümske umetnosti skozi zgodovino.

V knjižnici in na spletu sem prebirala že obstoječe vire na to temo in tako zbrala vso potrebno literaturo, ki sem jo povzela v teoretičnem delu. Opisala sem zgodovino dišav od samega začetka naprej, torej od pojava dišav s Sumerci, ki so jih tudi prinesli na egipčansko ozemlje. V antiki so Grki parfümsko umetnost prevzeli od Egipčanov in jo prinesli na evropsko ozemlje. Nato se opisala razvoj parfümerije in parfümske umetnosti na evropskih tleh v antiki, srednjem veku, v obdobju renesanse in baroka ter v 19. in 20. stoletju.

Že v prazgodovini je človek, ko je odkril ogenj, ugotovil, da nekatere vrste lesa med gorenjem oddajajo prijetne vonjave, ki z dimom prevzamejo oblačila, njega samega in okolje. Prijeten vonj je že tisti hip izražal nekaj pozitivnega, zato je človek v plamene vrgel še več dišečih smolnatih snovi ter vonjave, namenjene čaščenju božanstva, pošiljal proti nebu kot izraz želje, prošnje in spoštovanja. Kasneje so dišave zažigali na oltarjih, v svetiščih in templjih starih civilizacij, vendar parfümov niso uporabljali zgolj za rituale in čaščenje bogov, ampak so bili že del osebne higijene. V stoletjih krščanstva se je primarni namen dišav ohranil, hkrati pa je bil smrad enačen z grehom, balzam pa je spodbujal čednost. V srednjem veku so dišave, ko so razsajale kuga in ostale bolezni, večinoma imele zdravilno vlogo, višji sloji pa so jih uporabljali kot lepотно sredstvo³. Geografska odkritja so vplivala na razvoj trgovine in posledično na razvoj parfümerije. Marco Polo je s svojih potovanj prinesel mnogo novih sestavin, s katerimi so odkrivali nove vonjave, z odkritjem Amerike v 15. stoletju pa sta Španija in Portugalska postali vodilni v trgovini ter na evropsko ozemlje prav tako prinesli številne nove surovine in s tem razširili sestavo toaletne vode⁴. Z začetkom novega veka je bilo vedno več poudarka na higieni oziroma negi ter polepšanju telesa. Zavedali so se neprijetnih telesnih vonjav, zato so imeli tudi potrebo po tem, da jih odpravijo. Pri tem so bila vtiranja in parfumi pomembnejši ter zanesljivejši od umivanja. V 19. stoletju je nastalo več parfümerij in s tem se je začela širiti proizvodnja parfümov. V 20. stoletju so parfumi igrali pomembno vlogo v visoki modi in

¹ Europe, O. C. (b.l.). *Parfüm, Parfümska, Toaletna Ali Kolonjska Voda - Spoznajte razliko*. Oriflame kozmetika. Pridobljeno 2.2. 2023. Dostopno na: <https://si.oriflame.com/beautyedit/health-beauty/learn-the-difference-between-fragrances>

²Burger, P., Plainfossé, H., Brochet, X., CHEMAT, F., & Fernandez, X. (2019). *Extraction of natural fragrance ingredients: history overview and future trends*. Chemistry & Biodiversity.

³ Novak-Čipči, V. (1999). *Ognjemet dišav: o parfümih in drugih dišavah*. Ljubljana: Forma 7, 1999, str. 5

⁴ VSA Resnica O Proizvodnji Parfümov. Najboljši Muzeji Parfümov Na Svetu. (b.l.). Pridobljeno 2.2. 2023. Dostopno na: <https://minikar.ru/sl/fashion-and-beauty/vsya-pravda-o-proizvodstve-parfyumerii-luchshie-parfyumernye-muzei-mira/>

oblikovalnih agencijah, in sicer so glavne mejnike v zgodovini parfumov postavili modni oblikovalci in parfumerji, zaradi katerih parfumerija doživi vzpon, njihovi parfumi pa so najbolj cenjeni še danes.

Nadaljevala sem z empiričnim delom, kjer sem odgovorila na zastavljena raziskovalna vprašanja. Izvedla sem deskriptivno metodo in metodo primerjalne analize. V empiričnem delu sem se bolj kot na dišave osredotočila specifično na parfume in tako primerjala njihov pomen v posameznem obdobju. Poleg tega sem primerjala uporabo parfumov in dišavnih mazil v starem Egiptu, antiki in srednjem veku, saj so tudi dišavna mazila zgodovino dišav močno zaznamovala. V zadnjem delu empiričnega dela sem odgovorila še na vprašanje, zakaj so se parfumi ohranili do danes. V zaključku sem nato predstavila svoje ugotovitve.

1.1 ANALIZA STANJA

Ko sem začela z zbiranjem literature, sem že naletela na oviro, ugotovila sem namreč, da je področje razvoja parfumerije in parfumske umetnosti še precej neraziskano, sploh v Sloveniji, vendar mi je to dejstvo dalo še več motivacije, da o tem napišem raziskovalno nalogo. Sprva sem šla v Mestno knjižnico Kranj. Ugotovila sem, da imajo knjig na to temo malo, saj je bila le ena od knjig, ki so mi jih ponudili, uporabna. Nato sem pobrskala o parfumi na spletu in hitro ugotovila, da zanesljivih virov v slovenščini ne bom dobila, zato sem poiskala literaturo v drugih jezikih. Literature v angleščini je več, obstaja več raziskovalnih nalog in knjig, ki sicer ne opisujejo zgolj te teme, vendar vseeno vsebujejo poglavja o zgodovini dišav. Tako sem prebrala več različnih virov v različnih jezikih in vse skupaj povzela v teoretičnem delu.

1.2 NAMEN RAZISKOVALNE NALOGE

Namen moje raziskovalne naloge je torej ugotoviti, kako se je uporaba parfumov in njihov pomen skozi stoletja spreminjal, v katerem obdobju se odraža največji pomen parfuma ter kakšne so razlike med parfumi in mazili, dišavi, ki sta zgodovino najbolj zaznamovali, v posameznih obdobjih. Raziskovalna naloga bo osredotočena na razvoj parfumov na evropskih tleh, v teoretičnem delu bom poleg parfumov opisovala še zgodovino ostalih dišav. Do ugotovitev bom prišla s pomočjo naslednjih raziskovalnih vprašanj.

1.3 RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

- 1) V katerem obdobju ima parfumi največji pomen?
- 2) Kakšne so razlike med uporabo parfumov in dišavnih mazil v starem Egiptu, antiki in srednjem veku?
- 3) Zakaj so se parfumi ohranili še do danes?

2 TEORETIČNI DEL

2.1 DIŠAVE STAREGA EGIPTA

Eno izmed najpomembnejših odkritij v zgodovini človeštva je ogenj, vendar se v ozadju skriva še eno odkritje, ki pa nas zaznamuje tudi danes — dišava. Človek je namreč ugotovil, da se je med gorenjem nekaterih vrst lesa in rastlin dvigoval dim prijetnega vonja. Čeprav je vonj zaznal, se pojma 'dišava' še ni zavedal. Dišave se pojavijo s Sumerci v Mezopotamiji, ki so z dišavami trgovali z Egipčani, ki so veljali za ekstenzivne uporabnike parfumov. Parfumerija se je v Egiptu začela hitro širiti, Aleksandrija pa je postala najpomembnejše središče dišav⁵. Egipt je imel na razpolago pestro izbiro sestavin, iz katerih so izdelovali parfume, mazila, dišavna olja in kadila z različnimi metodami stiskanja in namakanja. Dišave so uporabljali večnamensko: za čaščenje bogov, verske obrede in osebno higieno. Egipčanska parfumerija je svojo popularnost dosegla s Hačepsut, njen razvoj pa ni bil pomemben le za Egipčane, temveč tudi za Grke in Rimljane, saj so ključni del parfumske umetnosti prevzeli od Egipčanov⁶.

Pred približno 5000 leti so stari Egipčani zažigali dišave v čast božanstvu, predvsem v čast bogu sonca. Pri obredih ob sončnem vzhodu so na oltarjih zažigali rastlinska olja in drevesne smole, miro in sok balzamovcev, med sončevim zenitom in pred njegovim zahodom pa so zažigali razne umetelne mešanice dišav⁷. Poleg kadil iz zažganih mešanic različnih dišav, smol in olj so pri večernih religioznih obredih običajno uporabljali kadilo, imenovano *kifi*, ki je bilo pripravljeno iz sladkih arom⁸.

Dišav pa niso zgolj zažigali za verske obrede, temveč so izdelovali tudi dišavna mazila, kreme, pomade, mila, nenazadnje tudi parfume, namenjene osebni higieni⁹. Mazila in mila so temeljila na živalskih in rastlinskih oljih, zmešanih z apnencem ali s soljo, izdelovali pa so jih tudi iz limon in vanilje ter iz ricinusovega olja, zmešanega s pepelom, ali iz natrona, zmešanega z vodo. Parfume so izdelovali iz eteričnih rastlinskih olj, živalskih organov in maščob. Med popularnejše so spadali tisti, ki so bili narejeni iz žafranovega olja, listov kane, mandljev in cimeta, lilij in perunik. Parfumi so lahko vsebovali tudi med, sandalovec, kadilno bosvelijo, kitajski cimet in miro. Najbolj cenjene dišave pa so bile tiste, ki so temeljile na osnovah aromatičnih olj, mire, kadilne bosvelije ali lilije, le-te pa so bile pogosto zmešane z raznimi rožami, s sadjem in z zelišči¹⁰.

Staroegipčanske dišave so najpogosteje uporabljali duhovniki v templjih, saj so verjeli, da jih bodo le-te povezale z bogovi. Balzamirali so trupla in mumije, da bi duši omogočili večno življenje v

⁵ équipe, L. C. B. (2019, 4.9.). *History of perfume: The origins*. Carrément Belle. Pridobljeno 8.2. 2023. Dostopno na: <https://www.carrementbelle.com/blog/en/2019/09/04/history-of-perfume/>

⁶ Voudouri, D. & Tesseromatis, C. (2015). *International Journal of Medicine and Pharmacy: Perfumery from Myth to Antiquity*. American Research Institute for Policy Development

⁷ Novak-Čipči, V. (1999). *Ognjemet dišav: o parfumih in drugih dišavah*, str. 6

⁸ Kinkele, T. (2005). *Incense and Incense Rituals: Healing Ceremonies for Spaces of Subtle Energy Handbook with Best Methods and Substances*. New Delhi: Brijbasi Art Press Ltd. str. 7

⁹Novak-Čipči, V. (1999). *Ognjemet dišav: o parfumih in drugih dišavah*, str. 7

¹⁰Ruiz, A. (2001). *The Spirit of Ancient Egypt*. New York: Algora publishing, New York, str. 54 in 55.

onostranstvu. Z maziljenjem so mrtvega očistili grehov. Prav tako so mazilili kipe bogov in s tem izkazali svoje spoštovanje¹¹.

Dišave niso bile namenjene izključno religioznim obredom in čaščenju božanstva, temveč so tako moški kot ženske uporabljali mazila, kreme in parfume, da bi zakrili neprijetne telesne vonjave, dišavna olja pa so uporabljali, da bi se zaščitili pred neznosno vročino. Ob posebnih priložnostih kot so banketi, so si Egipčanke višjega sloja na vrh glave pritrjevale ploščice ali stožce, ki so vsebovali mazilo oziroma vosek sladke in lepljive arome. Mazilo se je zaradi vročine počasi topilo in s tem nadišavilo telo in oblačila. Ti stožci so služili tudi kot sredstvo za ohlajanje in proti insektom¹².

*Slika 1:
Egipčanski dišavni stožec.*

Archaeology Newsroom. (2020, April 30). *Ancient Egyptian unguent cones*.

Egipčanske kraljice so si privoščile še kaj več kot le stožec na glavi. Kraljica Nefretete si je npr. privoščila razkošno kopel v vodi, odišavljeni z jasminom, in si dala natreti kožo s sandalovim oljem.

Vsakodnevno so Egipčanke iz višje družbe uporabljale rožne pomade ali mazila, narejena iz sladkih mandljev, medu, vina, drevesne smole in cimeta, medtem ko so se preproste Egipčanke zadovoljile z ricinusovim oljem, odišavljenim z meto, timijanom ali origanom¹³. Brez dvoma so Egipčani mnogo svojega časa namenili izgledu in telesni aromi, vendar je bilo umivanje in uporaba dišav bolj značilna za višje kot nižje sloje. Višji sloji so imeli na izbiro tudi več vrst sestavin, iz katerih so izdelovali parfume. Dišav pa niso uporabljale zgolj ženske, temveč so se tudi moški umivali z odišavljenimi vodici, pred gostijami in prazniki so si nekateri prav tako na glavo pritrdili odišavljeni stožec¹⁴.

¹¹ équipe, L. C. B. (2019, 4.9.). *History of perfume: The origins*. Carrément Belle. Pridobljeno 9.2. 2023. Dostopno na: <https://www.carrementbelle.com/blog/en/2019/09/04/history-of-perfume/>

¹² Ruiz, A. (2001). *The Spirit of Ancient Egypt*, str. 54

¹³ Novak-Čipči, V. (1999). *Ognjemet dišav: o parfumi in drugih dišavah*, str. 7

¹⁴ Ruiz, A. (2001). *The Spirit of Ancient Egypt*, str. 54

2.2. NADIŠAVLJENA ANTIČNA GRČIJA IN STARI RIM

Antična uporaba dišav je bila univerzalna. Uporabljali so jih za različne namene in imele so mnogo dobrih lastnosti. Dišavna olja in kadila so večinoma uporabljali pri verskih obredih in na pogrebih, medtem ko so parfume, mila in mazila uporabljali na banketih, pri porokah in za vsakdanjo osebno higieno. Dišave so imele tudi zdravilno vlogo, saj se je že uveljavila aromaterapija. Kvalitetnejši parfumi so bili namenjeni aristokratom, politikom in atletom, ljudje iz nižjih slojev pa so izdelovali parfume kar iz domačih sestavin¹⁵.

Sprva so Grki dišave in parfume asociirali z bogovi z Olimpa. Verjeli so, da so jim bile dišave podarjene s strani bogov, da so jih bogovi naučili, kako izdelati parfum, ter da so bile sestavine za dišave zgolj kreacija grških boginj in nimf. Stari Grki so se močno zavzemali za zdravje, moč, harmonijo in lepoto telesa, zato je tudi v grških časih parfum igral pomembno vlogo pri socialnih, kulturnih in vsakdanjih navadah oziroma običajih¹⁶. Prvotne grške dišave naj bi izvirale s Krete, kasneje pa so Grki s pomočjo Aleksandra Velikega prevzeli kozmetične osnove od Egipčanov. Aleksander Veliki je podpiral trgovanje med Egiptom in Grčijo, zato so si lahko Grki pridobili nove sestavine in razširili parfumerijo na svojem ozemlju¹⁷. Lepotnim egipčanskim dišavam so dodali olja, ki so bila odišavljena s cvetjem, in s tem postavili prvi pomembnejši mejnik v zgodovini parfumov. Grki so cvetje, predvsem lilije, vijolice in vrtnice, namakali v olju ali tekočih maščobah ter jih segrevali z morsko vodo, s peskom ali pepelom v bronastih posodicah¹⁸. V antični Grčiji je bila razširjena uporaba majhnih poslikanih posodic, v katerih so shranjevali dišavna olja in mazila. Te vazice so se imenovali aribaldi. Korint je izvažal aribale po celem mediteranu. Te vazice so bile v obliki sestavine, ki jo je mazilo ali olje vsebovalo, npr. če je mazilo vsebovalo mandelj, je bila posodica v obliki mandlja¹⁹.

Slika 2:
Korintski aribal.

Parfumeur, F. (2019, 15.11.). *Divine scents in ancient Greece*. Paris Perfume Museum. Pridobljeno 6.4. 2023. Dostopno na: <https://musee-parfum-paris.fragonard.com/en/actualite/divine-scents-in-ancient-greece/>

¹⁵ Voudouri, D. & Tesseromatis, C. (2015). *International Journal of Medicine and Pharmacy: Perfumery from Myth to Antiquity*.

¹⁶ Prav tam.

¹⁷ *Greece*. Museu del perfum. (b.l.). Pridobljeno 11.2. 2023. Dostopno na: <http://museudelperfum.com/en/greece/>

¹⁸ Novak-Čipčič, V. (1999). *Ognjemet dišav: o parfumih in drugih dišavah*, str. 12

¹⁹ Parfumeur, F. (2019, 15.11.). *Divine scents in ancient Greece*. Paris Perfume Museum. Pridobljeno 6.4. 2023. Dostopno na: <https://musee-parfum-paris.fragonard.com/en/actualite/divine-scents-in-ancient-greece/>

Tudi filozofi so se (miselno) ukvarjali s parfumerijo, in sicer so opisovali metode izdelave parfumov ter vsebovane sestavine. Teofrast je kategoriziral dišave glede na uporabljeno metodo pri njihovi izdelavi: dišavne praške so pridobili z mešanjem dveh trdnih snovi, mazila in ostale viskozne snovi so pridobili z mešanjem trdne in tekoče snovi, iz mešanic dveh tekočin pa so dobili dišavna olja. Izpostavlja, da olja načeloma težje absorbirajo dodano dišavo, zato je za dišavna olja priporočljivo uporabiti olje vitičnjakov zaradi njihove viskoznosti, medtem ko je za mazila priporočena uporaba mandljevega olja. Teofrast prav tako omenja barvila za parfume in mazila: rdeče barvilo, uporabljeno v parfumi, je bilo alkanet, za sladke parfume pa so za barvilo uporabljali majaron. Poudarja tudi, da količina sestavin, vmešanih v parfum, vpliva na kvaliteto parfuma, to pa je pomembno zato, ker je kvaliteta nošenega parfuma določala družbeni sloj²⁰.

Preprosti ljudje so uporabljali mirone – parfume, ki so bili naprodaj na ulici. Parfumi so bili izdelani iz cvetnih, navadnih listov ali korenin, ki so jih namakali v izvlečku žlez, olj, mandljev ali oliv. Najbolj znani ulični parfumi so bili baccaris, megallium in pgrades. Grška parfumerija je vsebovala bogate kombinacije tudi začimb in dišav, ki so jih uporabljali v kulinariki: divji pelin, rožmarin, koriander, cimet in nageljnovе žbice²¹.

Dišave so v antični Grčiji služile kot sredstvo za zapeljevanje, uporabljali so jih pri raznih slavjih in na slovesnostih, v medicini ter v verskih obredih in pri pogrebih²². Kot opisuje Homer v Iliadi, so bile dišave, predvsem kadila, namenjene verskim ritualom, medtem ko Hipokrat poudarja, da se je parfumerija uveljavljala tudi v medicini. Dišeče kopeli naj bi koristile koži, vdihavanje arom naj bi pomagalo pri zdravljenju bolezni²³. Parfumerji takrat so ekvivalentni farmacevtom danes²⁴. Prav tako so uporabljali dišavna mazila za fizične poškodbe, zato je bila raba mazil in olj zelo priljubljena med športniki. Parfumi so imeli močno družbeno vlogo, in sicer je njihova kvaliteta ločevala višje sloje od nižjih. Parfume so zato večinoma nosili aristokrati, politiki ter plemstvo, uporabljali pa so jih tudi vojaki in športniki. Grki so se precej zavzemali za razvoj parfumerije, prisotnih je bilo veliko nabiralcev zelišč, iz katerih so izdelovali kozmetiko, imenovano *pharmakides*, ki so bili specializirani tudi v nanašanju dišav, predvsem parfumov, na kožo²⁵. Dišave niso bile namenjene le človeški koži, temveč so bila nadišavljena tudi mnoga javna kopališča, knjižnice, gledališča in prostori za zbiranje, da bi prijeten vonj privabil čim več ljudi. Odišavljani so bili tudi notranji prostori v domovih ter celo hišni ljubljenci. Neprijetne vonjave so Grki zaznamovali z nalezljivimi boleznimi, s prostitutijo in s poklici nižjega sloja, zato so dišave in parfumi imeli pomembno vlogo na mnogih področjih in območjih²⁶.

V starem Rimu so bili med popularnejšimi dišavami, ki jih je ponujala rimska dišavna četrt (*victus thurarius*), parfumi na osnovi vrtnice, melinuma (kutina), metopiuma (grenkega mandlja) ter parfumi iz narcise in žafrana, najbolj priljubljeni mazili sta bili cyprium (cvetovi kane) in nardicum (narda ali mira)²⁷. Rimski recept za izdelavo mazil vsebuje dve sestavini: sok in trdno snov. Mazila lahko vsebujejo tudi olja in druga dišavna sredstva, ki so mazilom dodala sladki vonj. Za mazila in parfume

²⁰ Voudouri, D. & Tesseromatis, C. (2015). *International Journal of Medicine and Pharmacy: Perfumery from Myth to Antiquity*.

²¹ Novak-Čipči, V. (1999). *Ognjemet dišav: o parfumi in drugih dišavah*, str. 13

²² Castel, C., Fernandez, X., Filippi, J.-J., & Brun, J.-P. (2009). *Perfumes in Mediterranean antiquity. Flavour and Fragrance Journal*. Wiley Interscience.

²³ Novak-Čipči, V. (1999). *Ognjemet dišav: o parfumi in drugih dišavah*, str. 12

²⁴ Castel, C., Fernandez, X., Filippi, J.-J., & Brun, J.-P. (2009). *Perfumes in Mediterranean antiquity. Flavour and Fragrance Journal*.

²⁵ Voudouri, D. & Tesseromatis, C. (2015). *International Journal of Medicine and Pharmacy: Perfumery from Myth to Antiquity*.

²⁶ Diemke, J. (2022, 24.2.). *Teaching about the senses in antiquity: Exploring the ancient world of scents through recreating ancient perfumes: Journal of Classics Teaching*. Cambridge Core.

²⁷ Novak-Čipči, V. (1999). *Ognjemet dišav: o parfumi in drugih dišavah*, str. 13

so največkrat uporabili olivno olje, še posebej tisto, narejeno iz nezrelih oliv, saj ga je bilo najlažje pridobiti v velikih količinah²⁸. Rimljani so večji del izdelave parfumov prevzeli od Grkov, vendar so le-te načine izpopolnili. Aromatičnih rastlin niso le stiskali ali jih namakali v maščobe, ampak so razvili novo metodo, ki jo poznamo še danes: saturacijo²⁹.

Dišave, predvsem parfumi, so dosegle svoj vrhunec proti koncu rimske republike. Uporabljali so jih vladarji in aristokrati ter tudi preprosto meščanstvo³⁰. Ker pa so dišave vseeno vsebovale drage surovine (začimbe in smole iz tujine), je bil parfum prestižni izdelek, ki je določal višji socialni status, in je bil zato namenjen ljudem, ki so si ga lahko privoščili. Le-ti so parfume uporabljali na banketih in ob ostalih pomembnejših dogodkih, nadišavljeni so bili tudi sami prostori in kipi³¹. Sužnji so gostom med pojedinami z dišavami pršili glave, škropili so hišne pragove ter gledalce v cirkusu, odišavljene so bile tudi vojaške insignije³². Rimljanke so lahko uživale v parfumih vsakodnevno, saj so jih uporabljale kot sredstvo zapeljevanja, ki je deloval, zato so po Rimu krožile knjige, kjer so opisovali postopke izdelave parfumov, opisuje Ovid³³. Proti koncu rimskega imperija se je začelo uveljavljati krščanstvo, v katerih so bila kadila znak pokore, mazila pa so vzbujala misli o čednosti. Tako kot prej so bile dišave namenjene izražanju spoštovanja Boga. V krščanstvu je bilo to še bolj, saj so vsak greh enačili s smradom. Kasneje naj bi svetnice in svetniki za življenja oddajali prijetne vonjave, saj so le-te pomenile čistost in nedolžnost³⁴.

2.3 DIŠAVE V SREDNJEM VEKU

Z zatonom rimskega imperija so se razmere na zahodu poslabšale, trpela je tudi parfumska umetnost. V 12. stoletju se je stanje s krepitvijo trgovine in z mešanjem kultur izboljšalo. K temu je pripomogla tudi rast univerz v velikih mestih in razvoj alkimije³⁵. Pomembnejši mejnik v zgodovini parfumov so v 12. stoletju postavili Arabci z razvojem destilacije³⁶. Novo tehniko izdelave parfumov so usvojili tudi Evropejci, saj so jo Arabci širili v Španiji. V srednjem veku se parfumska umetnost nadgradi z razvojem novih tehnik izdelave in s trgovino s surovinami, ki je bila zaenkrat še v rokah Benetk, na koncu srednjega veka pa pomembno vlogo v parfumeriji igrajo še geografska odkritja³⁷.

V srednjem veku so bili višji družbeni sloji navdušeni nad uporabo začimb v dišavah, namenjenih telesni negi, ki so jih odkrili preko Arabcev. Nadvse so cenili dišave, narejene iz zelišč, rož in drevesnih smol. Iz njih so izdelovali tako mazila kot kadila in parfume. Uporabljali so razne rastline in rože, ki so jih nabirali na travnikih in so jim dajale pridih narave³⁸. Ena izmed najpomembnejših rožnih sestavin parfuma, ki je zaznamovala tudi rimske dišave, je bila vrtnica, ki so jo iz Perzije

²⁸Castel, C., Fernandez, X., Filippi, J.-J., & Brun, J.-P. (2009). *Perfumes in Mediterranean antiquity. Flavour and Fragrance Journal*.

²⁹Novak-Čipčič, V. (1999). *Ognjemet dišav: o parfumih in drugih dišavah*, str. 14

³⁰Voudouri, D. & Tesseromatis, C. (2015). *International Journal of Medicine and Pharmacy: Perfumery from Myth to Antiquity*.

³¹Castel, C., Fernandez, X., Filippi, J.-J., & Brun, J.-P. (2009). *Perfumes in Mediterranean antiquity. Flavour and Fragrance Journal*.

³²Novak-Čipčič, V. (1999). *Ognjemet dišav: o parfumih in drugih dišavah*, str. 14

³³Touwaide, A. (2012). *Perfumes and unguents, Rome*. The Encyclopedia of Ancient History.

³⁴Novak-Čipčič, V. (1999). *Ognjemet dišav: o parfumih in drugih dišavah*, str. 5

³⁵VSA Resnica O Proizvodnji Parfumov. Najboljši Muzeji Parfumov Na Svetu. (b.l.). Pridobljeno 2.2. 2023. Dostopno na: <https://minikar.ru/sl/fashion-and-beauty/vsya-pravda-o-proizvodstve-parfumerii-luchshie-parfumernye-muzei-mira/>

³⁶Novak, N. (2013, 29.12.). *Neskončna Opojnost v Drobnih Steklenički parfuma*. Delo. Pridobljeno 13.2. 2023. Dostopno na: <https://old.delo.si/zgodbe/nedeljskobranje/neskoncna-opojnost-v-drobnih-steklenicki-parfuma.html>

³⁷Novak-Čipčič, V. (1999). *Ognjemet dišav: o parfumih in drugih dišavah*, str. 15

³⁸Hodson, J. (b.l.). *The smell of the Middle Ages*. Pridobljeno 13.2. 2023. Dostopno na: <http://www.triviumpublishing.com/articles/smellofthemiddleages.html>

Arabci pripeljali na evropsko ozemlje, vendar se je izdelava parfuma iz vrtnice spremenila: če so prej cvetove namakali v vodi ali olju, so v srednjem veku parfum pridobili z destilacijo. Sicer ni znano, katere vrste vrtnic so uporabljali v določenem delu Evrope, vseeno pa nekateri opisujejo, da so se v parfumihi uporabljali navadni šipek, francoski šipek, stolistna vrtnica, damaščanska vrtnica ipd³⁹.

Med prestižnejšimi sestavinami, ki so zaznamovale srednjeveško parfumerijo, so bile začimbe, ki so na evropsko ozemlje prišle iz eksotičnih krajev in jih v Evropi niso gojili, bile pa so tudi dražje. Teh niso uporabljali le v kuhinji in medicini, temveč so iz njih izdelovali tudi sveče in z njimi polnili vrečice, s katerimi so nadišavili svoja oblačila in posteljnino⁴⁰. Več novih začimb, kot so poper, nageljnovke žbice in muškadni orešček, je v 13. stoletju prinesel Marco Polo s svojih potovanj in s tem ponovno razširil pestrost izbire surovin za dišave⁴¹. Neznani nemški benediktinec je razvil destilacijo nageljnove žbice ter izdelal še kolonjsko vodo s sivkinim eteričnim oljem. V 14. stoletju se je pojavila ogrska vodica, ki jo je sprva sestavil menih za ogrsko kraljico Elizabeto, kasneje pa je prevladovala na trgu z dišavami. Dišava je vsebovala cvetove oranževca, vrtnice, poprove mete, melise, limone in rožmarin⁴². Z geografskimi odkritji sta Španija in Portugalska na evropsko ozemlje začeli uvažati eksotične dišave, kot so npr. perujski balzam in začimbe. Ker sta bili državi vodilni v trgovini, sta sloveli po nadišavljeni koži in eksotičnih esencah⁴³.

Z vzponom krščanstva po padcu rimskega imperija se je cerkveni pomen dišav v srednjem veku povečal, saj so uporabljena kadila in mazila pri obredih poleg spoštovanja simbolizirala še prisotnost Boga, ki so se mu žrtvovali in ki je v obliki kadila varoval kristjane. Svetniki naj bi oddajali rožne vonjave, ki so dokazovale njihovo svetost in nedolžnost. Celo v Bibliji so opisane razne dišave, ki so povezovale kristjane z Bogom, kot npr. (dišavno) olje, uporabljeno pri krstu⁴⁴. Z dišavami so opisovali nebesa kot kraj vihtenja prijetnih vonjav, medtem ko je bil pekel zaznamovan s smradom in z vonjem po trpljenju⁴⁵.

Dišave so bile v srednjeveški Evropi močno povezane tudi z medicino in z zdravljenjem bolezni. Dišavna zelišča in začimbe naj bi glede na srednjeveške lekarnarje imela moč uravnovesiti hormone v človeškem telesu, pozdraviti mentalne in fizične motnje in preprečiti okužbe z nalezljivimi boleznimi⁴⁶. Med kugo, ki se je pojavila leta 1347, so srednjeveški zdravniki obolele zdravili z aromaterapijo in iz zelišč izdelovali dišave, ki naj bi bolezen preprečevale: s sivko in z rožmarinom so odišavljali domove in ulice, da bi prečistili zrak in pobili bakterije.

Zanimanje za dišave, namenjene osebni higieni in kot lepotno sredstvo, se je z začetkom srednjega veka močno zmanjšalo, kasneje pa se je s krepitvijo trgovine povečalo. Benetke kot pomembno srednjeveško trgovsko središče postanejo tudi središče parfumerije⁴⁷.

Leta 1174 je Friderik I. Barbarossa na evropsko ozemlje prinesel pomander, ki mu ga je podaril jeruzalemski kralj Baudoin. Pomander je majhna kroglica iz jantarja, zlata ali srebra, v kateri so shranjena posušena zelišča in začimbe. Nosili so ga kot ogrlico, zapestnico ali prstan, bil pa je zelo popularen med aristokrati. Pomander je bil kot parfum, saj so se z njim zavarovali pred neprijetnimi vonjavami in bakterijami, služil pa je tudi kot nakit. Sprva je imel zdravilno vlogo, kasneje je postal

³⁹ Touw, M. (1982). *Roses in the middle ages*. New York Botanical Garden, Bronx: Economic Botany, str. 73.

⁴⁰ Freedman, P. (2015). *Health, wellness and the allure of spices in the Middle Ages*. *Journal of Ethnopharmacology*, 167, 47–53.

⁴¹ VSA Resnica O Proizvodnji Parfumov. Najboljši Muzeji Parfumov Na Svetu. (b.l.). Pridobljeno 2.2. 2023. Dostopno na: <https://minikar.ru/sl/fashion-and-beauty/vsya-pravda-o-proizvodstve-parfumerii-luchshie-parfyumernye-muzei-mira/>

⁴² Novak-Čipči, V. (1999). *Ognjemet dišav: o parfumihi in drugih dišavah*, str. 17/18

⁴³ Prav tam, str. 15

⁴⁴ Robinson, K. (2020). *The Sense of Smell in the Middle Ages: A Source of Certainty*. New York: Routledge, 52 Vanderbilt Avenue.

⁴⁵ Freedman, P. (2015). *Health, wellness and the allure of spices in the Middle Ages*, str. 48

⁴⁶ Prav tam, str. 47

⁴⁷ équipe, L. C. B. (2019, 2.10.). *History of perfume: The middle ages*. Carrément Belle. Pridobljeno 19.2. 2023. Dostopno na: <https://www.carementbelle.com/blog/en/2019/10/02/perfume-middle-ages/>

simbol bogastva⁴⁸. Zelo priljubljen je bil tudi pomander iz vrtnice, ki so ga pridobili z mletjem vrtnic, ki so jih nato posušili⁴⁹. Poleg dišavnih jabolk so tako moški kot ženske nosili še rožne vence, nadišavljene krznene ovratnike, rožne blazinice skrite, v oblačilih, ipd., ki so bili znak dobre osebne higiene⁵⁰.

Slika 3:
Pomander.

Fashion History Timeline. (2018, 23.8.). *Pomander*. Pridobljeno 6.4. 2023. Dostopno na: <https://fashionhistory.fitnyc.edu/pomander/>

Vrtnice so bile priljubljena sestavina v kozmetiki, zlasti v parfumi. Vrtnice so namakali v kopalni vodi in iz njih izdelovali toaletne vodice, katere so uporabljali tudi po jedi, da so si umili roke in usta⁵¹. Kopanje v vodi (polni vrtnic) je bilo prepovedano v 14. stoletju, saj so verjeli, da čista koža z odprtimi porami privlači več bakterij in posledično zaradi tega ljudje zbolevalo. Ljudem je bil dan izziv, da najdejo nove načine spoprijemanja z neprijetnimi vonjavami, ki pa se pojavijo in uveljavijo v renesansi⁵².

2.4 DIŠAVE V ČASU RENESANSE IN BAROKA

S pojavom kuge v 14. stoletju se pojavi tudi strah pred vodo. Kuga je bila hitro nalezljiva bolezen, saj je koža prepustna. Umivanje z vodo pore odpre, zato lahko kuga in ostali škodljivci hitreje napadejo telo in prodrejo skozi odprte pore. S to nepravilno predstavo o človeškem telesu je kuga v ljudeh zasejala strah pred kopeljo. Ker je bilo umivanje z vodo in kopanje prepovedano, je bilo v zraku veliko neprijetnih vonjav, ki jih je bilo potrebno odpraviti⁵³.

⁴⁸ Prav tam.

⁴⁹Touw, M. (1982). *Roses in the middle ages*, str. 78⁴⁹

⁵⁰Novak-Čipči, V. (1999). *Ognjemet dišav: o parfumi in drugih dišavah*, str. 14

⁵¹ Touw, M. (1982). *Roses in the middle ages*, str. 79

⁵²équipe, L. C. B. (2019, 2.10.). *History of perfume: The middle ages*. Carrément Belle. Pridobljeno 19.2. 2023. Dostopno na: <https://www.carementbelle.com/blog/en/2019/10/02/perfume-middle-ages/>

⁵³ Vicarello, G. (1999). *Čisto in umazano: Telesna higiena od srednjega veka naprej*. Ljubljana: Založba cf. (Rdeča zbirka), str. 20

Z renesanso označujemo prehod srednjega veka v stari vek. Je obdobje umetnosti, literature in novih odkritij, zacvetela je tudi parfumska umetnost. Nova odkritja so namreč odprla vrata razvoju parfumerije. Parfumerija je doživela število sprememb. Parfume so začeli shranjevati v stekleničkah, uporaba dišav v trdni obliki (mazila, kreme) se je močno zmanjšala, povečala se je uporaba tekočih parfumov (npr. nadišavljene vode). V parfumerijo so se poglobljali tudi znanstveniki, predvsem kemiki, ki so izboljševali kvaliteto parfumov. Parfumerija napreduje s pomočjo geografskih odkritij in raziskovalcev oziroma trgovcev, kot so Kolumb, Magellan in Vasco da Gama, ki Evropi predstavijo nove surovine: vaniljo, kakav, cimet, ingver ipd⁵⁴.

Evropa je bila center renesanse, ki je najbolj zaznamovala Španijo in Italijo, ki nista razvijali parfumerije le na svojem ozemlju, temveč tudi drugod po Evropi. Italija je bila žarišče renesančne parfumske umetnosti. Florentinski bankirji in beneški ladjarji so prodajali parfume iz uvoženih eksotičnih sestavin, kot so ambra, aloa, cimet, kafra, mošus, nageljnovc žbice s sandalovino, lavandum ipd⁵⁵. Parfume so prodajali aristokratom in meščanom, ki so bili sposobni tudi sami izdelovati parfume. Zaradi Gutenbergove iznajdbe tiska so tiskali knjige, ki so vsebovale postopke izdelave parfumov. Te knjige so se širile po vsej Evropi, največkrat so bile napisane v francoščini in italijanščini⁵⁶.

V 16. stoletju je Renato Bianco parfumsko umetnost iz Italije prinesel na francosko ozemlje. Renato Bianco, bolj znan kot Rene le Florentin, je bil osebni parfumer Katarine Medičejske. Ko se je Katarina poročila s Henrikom II., je s seboj v Pariz pripeljala Reneja, ki je zaslovel po ustvarjanju in prodajanju parfumov in strupov. Celostali italijanski parfumerji so prišli v Pariz, da bi preizkusili njegove izdelke⁵⁷. Pri razvoju parfumerije v Franciji je pomembno vlogo imela tudi Marija Medičejska, ki je najela parfumerja in v Parizu osnovala laboratorij namenjen le izdelavi parfumov. Lansirala je modo ciprskih prtičkov, ki so bili narejeni iz mehke odišavljene snovi. Ciprske prtičke so obešali po stropih in z njimi odišavljali prostore⁵⁸.

Slika 4:
Rene le Florentin prodaja strup Jeanne d'Albret.

Jeanne III of Navarre Buying Poisoned Gloves from Catherine de Medici's Parfumeur, René. (n.d.). [Jeanne III of Navarre Buying Poisoned Gloves from Catherine de Medici's Parfumeur, René by Pierre-Charles Comte. Sign. "P. C. COMTE 1858". A painting of this title by Comte was exhibited at the Salon of Paris in 1852 (#280)] Musee d'Orsay, Paris, France.

⁵⁴ équipe, L. C. B. (2019, 30.10.). *History of perfume: The Renaissance.* Carrément Belle. Pridobljeno 25.2. 2023. Dostopno na: <https://www.carrementbelle.com/blog/en/2019/10/30/perfume-renaissance/>

⁵⁵ Novak-Čipči, V. (1999). *Ognjemet dišav: o parfumih in drugih dišavah*, str. 15

⁵⁶ équipe, L. C. B. (2019, 30.10.). *History of perfume: The Renaissance.* Carrément Belle. Pridobljeno 25.2. 2023. Dostopno na: <https://www.carrementbelle.com/blog/en/2019/10/30/perfume-renaissance/>

⁵⁷ Prav tam.

⁵⁸ Novak-Čipči, V. (1999). *Ognjemet dišav: o parfumih in drugih dišavah*, str.15

Zaradi strahu pred vodo, ki ga je povzročila kuga, so ljudje ekstenzivno izdelovali in uporabljali parfume, da bi prikriji neprijetne človeške vonjave. Verjeli so tudi, da jih bodo parfumi zaščitili pred nalezljivimi boleznimi. Parfumi in otiranja so bili pomembnejši od umivanja. Kožo so zdrgnili z odišavljeno krpico ali z rožnim stožcem. Priporočljivo je bilo zdrgniti in nanesti dišavo na telo, ne pa telesa dejansko umiti. Obraz in roke so si zjutraj vseeno umivali v mrzli vodi, vendar so se od 17. stoletja vodi popolnoma izogibali, ker je tudi obraz postal občutljiv. Umivanje obraza naj bi škodovalo vidu, voda naj bi povzročala katar in celo zobobol⁵⁹.

Da bi preprečili okužbe in se zaščitili pred smradom, so nosili parfimirane rokavice. Te rokavice so se prvič pojavile v Grassu, ki danes velja za eno izmed najpomembnejših središč evropske parfumerije. Nadišavljene pa niso bile le rokavice in koža, temveč tudi oblačila, lasulje, posteljnine, hrana, cigareti in celo hišni ljubljenci⁶⁰.

V dobi baroka so se higienske razmere zaradi nadaljnjega neumivanja poslabšale. Barok označujemo kot čas močnih dišav zaradi ekstenzivne rabe parfumov. Vse intenzivneje so gojili cvetje na jugu Francije, kjer so v specializiranih laboratorijih izpopolnjevali destilacijsko in ekstrakcijsko tehniko pridobivanja parfumov. Izdelovali so parfume iz mošusa, ambre, jasmína, oranževca, tuberoze in cibeta, dame pa so najraje uporabljale florentinska mazila na osnovi lilije, voske z jasmínom in parfume iz Nice in Genove. Še vedno popularni sta bili ogrska in ciprska vodica. Parfume so uporabljali tudi kot toaletna in dezinfekcijska sredstva. Verjeli so, da dišeča voda ne odpravi le neprijetnih vonjav, temveč očisti še umazanijo. Čistoča je pomenila obraz, oplaknjen z angelsko vodico in napudran s praški na osnovi vrtnice ali rumene narcise. Kožo so zdrgnili z rožnim milom, lase natrli z oljem iz sladkih mandljev, slab zadah pa so odpravili z ambro ali z nageljnovimi žbicami⁶¹.

Sredino 18. stoletja zaznamuje preobrat iz uporabe močnih parfumov v rabo nežnejših in naravnejših parfumov. V tem času nastane eden od pomembnejših parfumskih izdelkov: kolonjska voda. Prvič se pojavi v Nemčiji, večinoma so jo uporabljali meščani, in sicer jo vtirajo na kožo, nekateri so si jo celo vbrizgali v telo.

Poleg tega so začeli odišavljati prostore s potpuri: suhi cvetovi, zelišča in začimbe, shranjeni v srebrnih ali porcelanastih lončkih⁶².

Razširijo se parfumske hiše, ki v svojih vrtovih gojijo klasične vrste cvetlic in ustvarjajo nove. Znana je parfumska hiša Lubin, ustanovljena leta 1798, ki slovi po dišavi *Eau de Lubin*. Na začetku 18. stoletja pa mesto Grasse postane prestolnica parfumov⁶³.

2.5 VZPON PARFUMERIJE V 19. IN 20. STOLETJU

Med francosko revolucijo se je razvoj parfumerije na francoskih tleh ustavil. Ljudje so se parfumom upirali, ker so simbolizirali plemstvo v Versaillesu in njihovo bogastvo. Da parfumi ne bi izgubili na pomenu, so francoski parfumerji ustvarili dišavo *Parfum de la Guillotine* in s tem ločili meščanstvo od plemstva⁶⁴.

Po francoski revoluciji se priljubljenost parfuma ponovno uveljavi. V modi so bile lahke, blage, nevsiljive cvetne dišave, ki so bile preproste mešanice esenc v alkoholu. Parfume so škropili po

⁵⁹ Vicarello, G. (1999). *Čisto in umazano: Telesna higiena od srednjega veka naprej*, str. 24

⁶⁰ équipe, L. C. B. (2019, 30.10.). *History of perfume: The Renaissance*. Carrément Belle. Pridobljeno 25.2. 2023. Dostopno na: <https://www.carrementbelle.com/blog/en/2019/10/30/perfume-renaissance/>

⁶¹ Novak-Čipči, V. (1999). *Ognjemet dišav: o parfumih in drugih dišavah*, str. 16-18

⁶² équipe, L. C. B. (2019, 30.10.). *History of perfume: The Renaissance*. Carrément Belle. Pridobljeno 25.2. 2023. Dostopno na: <https://www.carrementbelle.com/blog/en/2019/10/30/perfume-renaissance/>

⁶³ Novak-Čipči, V. (1999). *Ognjemet dišav: o parfumih in drugih dišavah*, str. 17

⁶⁴ équipe, L. C. B. (2019, 4.12.). *History of perfume: The 19th century*. Carrément Belle. Pridobljeno 27.3. 2023. Dostopno na: <https://www.carrementbelle.com/blog/en/2019/12/04/history-perfume-19th-century/>

robčkah in jih nosili v vezenih mošnjičkkih. Priljubljena je bila uporaba citronske alkoholne raztopine, znane kot kolonjska voda⁶⁵. Napoleon Bonaparte je vzljubil kolonjsko vodo, ki jo je ustvaril Jean-Marie Farina. Uporabljal jo je v kopeli ter si z njo nadišavil oblačila in lase. Pil jo je pred vsako bitko in tako spil po 40 litrov kolonjske vode na mesec. Napoleonova žena Josephine Bonaparte je v tedanji Franciji ustvarila trend uporabe močnih parfumov iz živalskih izločkov. Tako Napoleon kot Josephine sta s svojo uporabo dišav in dobro higieno vplivala na ljudstvo, saj so ju mnogi posnemali. Dobra osebna higiena in čistoča postaneta skrb v vseh slojih. Ponovno promovirajo kopanje v dišavnih vodah in umivanje, odprla so se javna kopališča, o osebni higieni učijo tudi otroke v šolah. 19. stoletje zaznamuje izdelava močnih parfumov iz sintetičnih materialov, kar povzroči pravo revolucijo v zgodovini parfumske umetnosti⁶⁶

Slika 5:
Prva kolonjska voda.

Picture of original Eau de Cologne Flacon 1811. (n.d.).

Kemiki so ustvarili nove vonjave, ki jih v naravi ni, in s tem so razširili pahljačo vonjavih sestavin. Z vsako novo sintetično dišavo se je pojavila nova linija parfumov. Kasneje so izdelovali tudi parfume sadnih vonjav iz aldehydov. Znan je aldehyd C.14, ki ima vonj po breskvah, zaznati ga je bilo mogoče v Guerlainovem parfumu *Mitsouku* in v dišavi *Femme* hiše Rochas. Leta 1889 se rodi prvi sodobni parfumi, sestavljeni iz kemičnih olj: to je bil Guerlainov *Jicky*⁶⁷.

Po uvedbi organske kemije v parfumerijo se z začetkom 20. stoletja pojavijo sodobni parfumi, torej taki, kot jih poznamo še danes. Parfumska umetnost v roke prevzamejo modni kreatorji, ki predstavijo razkošje moških in ženskih parfumov. Uveljavlja se parfumska industrija. Parfumi postane vsakodnevni dodatek, hkrati pa postane simbol modne svobode⁶⁸.

⁶⁵ Novak-Čipčič, V. (1999). *Ognjemet dišav: o parfumi in drugih dišavah*, str. 17-18

⁶⁶ équipe, L. C. B. (2019, 4.12.). *History of perfume: The 19th century*. Carrément Belle. Pridobljeno 27.3. 2023. Dostopno na: <https://www.carrementbelle.com/blog/en/2019/12/04/history-perfume-19th-century/>

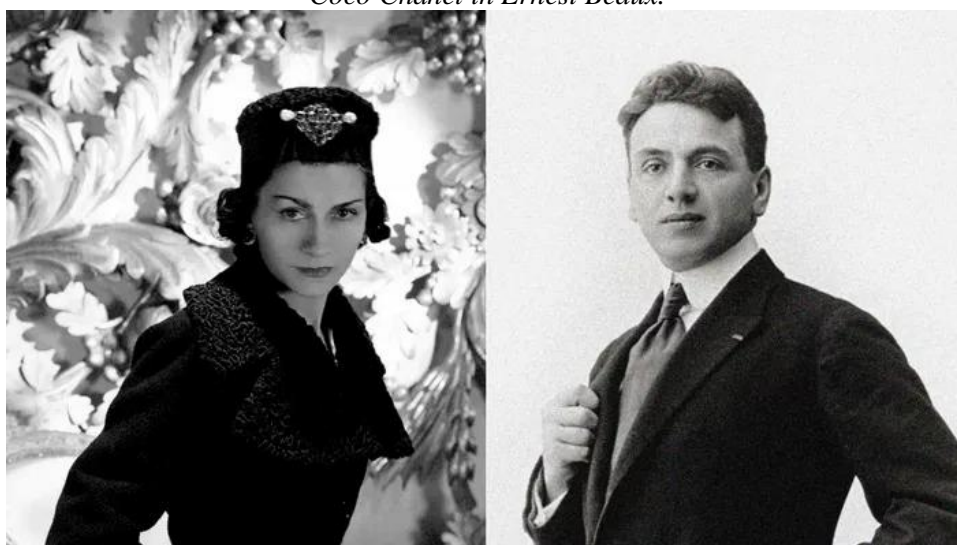
⁶⁷ Novak-Čipčič, V. (1999). *Ognjemet dišav: o parfumi in drugih dišavah*, str. 21

⁶⁸ équipe, L. C. B. (2020, 2.1.). *History of perfume: From the Roaring Twenties to the 90s*. Carrément Belle. Pridobljeno 28.2. 2023. Dostopno na: <https://www.carrementbelle.com/blog/en/2020/01/02/history-of-perfume-20-century/>

Parfumerijo v 20. letih 20. stoletja je nedvomno zaznamoval legendarni Chanel no. 5, ki je bil kreacija parfumerja Ernesta Beauxa, pripravnika mode ruske aristokracije. Po državljanski vojni v Rusiji se je vrnil v Francijo, kjer je izdeloval parfume v Grassu. Beaux je leta 1913 razvil parfum *Bouquet de l'Impératrice Catherine II*, ki ga je leto kasneje preimenoval v Rallet N°1. Recept za ta parfum je prinesel s seboj v Francijo in to formulo poskušal prilagoditi francoskim okoliščinam. Leta 1920 se je v njegovem laboratoriju oglasila Coco Chanel in ves dan preživi v vohanju desetih vzorcev, ki so temeljili na istih sestavinah – na stolistni vrtnici, jasmínu in aldehydih (sintetiziranih dišavnih molekulah). Iz serije desetih vzorcev je Coco izbrala vzorec številka 5, kar je kasneje parfumu dalo ime – Chanel N°5. Čeprav so bili aldehydi v parfumi uporabljeni že prej, parfum Chanel no. 5 označujemo kot prvi sintetični parfum, ker so bili aldehydi prvič vključeni v sestavine znanega parfuma⁶⁹.

Slika 6:
Coco Chanel in Ernest Beaux.

Veyretout, P. E., & Veyretout, E. (2020, 16.11.). *Gabrielle Chanel et Ernest Beaux: Les parents terribles de n° 5*. LEFIGARO. Pridobljeno 6.4. 2023. Dostopno na: <https://www.lefigaro.fr/industrie-mode/gabrielle-chanel-et-ernest-beaux-les-parents-terribles-de-ndeg-5-20180810>

Slika 7:
Prva reklama za Chanel no. 5 (1921).

Chanel. (n.d.). 1920s. CHANEL. Pridobljeno 6.4. 2023. Dostopno na: <https://www.chanel.com/us/about-chanel/the-history/1920/>

⁶⁹ Schlögel, K. (2020). *Vonj imperijev: Chanel N°5 in Rdeča Moskva*. Carl Hanser Verlag GmbH & Co. KG, München 2020.

Po drugi svetovni vojni parfumi postanejo bolj glamurozni kot kadarkoli prej. Močan vpliv na sodobne parfume imata Hollywood in promocija ženstvenosti. Ustanavlja se vedno več parfumskih hiš, parfumi pa postanejo značilni tudi za modne hiše. Najbolj znan povojni parfüm je prvi parfüm Christiana Diorja, izdelan leta 1947: *Miss Dior*. V 50. letih 20. stoletja se v ZDA uveljavi *The American Dream*. V tem času postane popularna toaletna voda, predvsem med moškimi. Priljubljena sta Diorjev *Eau de Sauvage* in Givenchyjev *Monsieur*. Desetletje kasneje vplivi različnih gibanj v ZDA dosežejo Evropo. V 60. letih 20. stoletja se v Franciji uveljavi hipijevska gibanje. Hipiji prisegajo na parfume na rožnih osnovah, zato so bili priljubljeni nežnejši in naravnejši parfumi. V 80. letih parfume naravnih značilnosti ponovno zamenjajo močnejši parfumi, ki ponazarjajo moč in razposajenost. Moški parfumi se osredotočajo na promocijo športa, zato so tudi temu prilagojeni, medtem ko so med ženskami priljubljeni parfumi orientalskih značilnosti. Parfüm je ponovno prerujen v 90. letih, in sicer uporabljajo dišave, ki imajo vonj po preteklosti – vzbujajo nostalgijo na 60. in 70. leta⁷⁰.

20. stoletje se torej konča z goro novosti, parfüm je nekaj popolnoma vsakdanjega, Je dodatek, namenjen vsem, ljudje imajo svobodno izbiro parfuma in njegove uporabe. Njegova uporaba je univerzalna, pomen parfuma v 20. stoletju pa se ohranja tudi danes.

3 EMPIRIČNI DEL

3.1 METODOLOGIJA

V empiričnem delu bom uporabila deskriptivno metodo in metodo primerjalne analize. Na podlagi primerjave sestavin, načina izdelave in uporabe parfumov v določenem obdobju bom ugotavljala, v katerem obdobju se odraža največji pomen parfuma .

3.2 PRIMERJAVA IN DOLOČANJE POMENA PARFUMA V POSAMEZNIH OBDOBJIH

Za določanje pomena parfuma v posameznem obdobju sem si zadala naslednji kriterij:

- Parfumi so imeli večji pomen tam, kjer so imeli širšo izbiro sestavin za njihovo izdelavo.
- Večji pomen so imeli tisti parfumi, ki so jim posvetili več časa za izdelavo.
- Večji pomen so imeli tisti parfumi, ki so bili uporabljeni večnamensko pri večjem številu populacije.

Parfüm bo imel največji pomen v tistem obdobju, ki bo izpolnjeval vse tri kriterije.

Preden začnem s primerjavo, moram še izpostaviti, da tu parfuma ne bom enačila z dišavo, ampak bom upoštevala parfüm kot podvrsto dišave. Dišava je lahko tudi mazilo, dišavno olje, milo ipd., vendar teh v empiričnem delu ne bom opisovala ali primerjala, ker se pomen dišav v posameznem obdobju lahko razlikuje od pomena parfuma kot takega. Parfüm bo mišljen kot tekoča dišava ki zajema tudi vse svoje podvrste (kolonjska voda, toaletna voda, parfumska voda in parfüm).

• POMEN PARFUMA V STAREM EGIPTU

Egipčani so v svojem času veljali za najekstenzivnejše uporabnike dišav, vendar so bila za njih kadila, ki so jih uporabljali v templjih, mazila, iz katerih so izdelovali dišavne stožce, in dišavna olja, ki so jih varovala pred vročino, pomembnejša kot dejanski parfüm. Imeli so pestro izbiro sestavin, iz katerih so izdelovali dišave. Parfume so izdelovali iz eteričnih rastlinskih in živalskih olj ter maščob,

⁷⁰équipe, L. C. B. (2020, 2.1.). *History of perfume: From the Roaring Twenties to the 90s*. Carrément Belle. Pridobljeno 28.2. 2023. Dostopno na: <https://www.carrementbelle.com/blog/en/2020/01/02/history-of-perfume-20-century/>

ki so bili zmešani z žafranom, listi kane, mandlji, cimatom in z različnimi cveticami (najpogosteje z lilijo, peruniko in s kadilno bosvelijo). Na podlagi podatka, da so Egipčani trgovali s Sumerci, ki veljajo za začetnike parfumerije, lahko sklepamo, da so Egipčani pri izdelavi parfumov uporabljali več uvoženih kot domačih sestavin. To dokazuje tudi podatek, da so parfume uporabljali le višji sloji, kar pomeni, da so bile sestavine, uporabljene za parfume, dražje in si jih nižji sloji niso mogli privoščiti. Parfum je bil torej prestižni izdelek, ki ni bil namenjen vsakdanjo uporabi, vendar to ne pomeni, da je imel za Egipčane pomembno vlogo pri vsakdanji osebni higieni.

Za izdelavo parfuma so imeli na izbiro mnogo sestavin, saj so parfume izdelovali tako iz uvoženih kot domačih sestavin, torej egipčanski parfum izpolnjuje prvi pogoj kriterija.

Načina izdelave parfuma v Egiptu v literaturi nisem zasledila, vendar lahko iz virov sklepam, da parfumom niso posvetili veliko časa, saj so pogosteje in v večjih količinah izdelovali in uporabljali ostale dišave kot so na primer dišavna mazila, olja in pomade. Parfume so uporabljali višji sloji le ob posebnih priložnostih, kar pomeni, da egipčanski parfum ne izpolnjuje ostalih dveh pogojev zadanega kriterija. Dišave kot so mazila in kadila, so imela v starem Egiptu večji pomen od parfuma. Mazila so bila dostopnejša in bolj praktična, saj so Egipčane varovala pred vročino, vsakodnevno so uporabljali tudi kadila pri jutranjih in večernih verskih obredih. Čeprav Egipčani parfumerije niso ekstenzivno razvijali, so Grki od njih prevzeli del parfumske umetnosti in parfumerijo razširili na svojem ozemlju.

• POMEN PARFUMA V ANTIKI

Parfume so v antični Grčiji uporabljali tako višji kot nižji sloji. Kvalitetnejši parfumi so bili namenjeni aristokratom, politikom in atletom, preprosti ljudje pa so parfume izdelovali iz sestavin, ki so jih uporabljali tudi v kuhinji. Grki so trgovali z Egipčani ter prevzeli njihove kozmetične in parfumske osnove. Sami so gojili lilije, vrtnice in vijolice, jih namakali v olju in segrevali z morskovo vodo. S parfumi so se ukvarjali tudi filozofi. Teofrast je poudarjal, da na kvaliteto parfuma vplivata tako količina sestavin vmešanih v parfum kot tudi sestavine same. Kvalitetnejši parfumi so bili izdelani iz dražjih sestavin, ki so bile najverjetneje uvožene iz Egipta in so si jih lahko privoščili le višji sloji. Nižji sloji so uporabljali mirene, oziroma parfume, ki so bili naprodaj na ulici. Ti so bili izdelani iz cvetnih, navadnih listov ali korenin, namočenih v olju.

Glede na to, da so tudi preprosti ljudje izdelovali, prodajali in uporabljali parfume, lahko sklepamo, da so Grki imeli široko izbiro tako uvoženih kot domačih sestavin. Ta sklep podpira podatek, ki pravi, da so Grki izpopolnili egipčansko parfumsko umetnost z dodajanjem olj, odišavljenih s cvetjem, in s tem postavili prvi pomembnejši mejnik v zgodovini parfumov. V antični Grčiji je imel namreč parfum pomembno socialno, kulturno in družbeno vlogo. Parfume so vsakodnevno uporabljali kot sredstvo za zapeljevanje in ob posebnih slavnih ter slovesnostih. Kljub temu da je bil parfum namenjen vsem, je njegova kvaliteta, kot pravi Teofrast, ločevala višji sloj od nižjega.

Tako kot so Grki izpopolnili egipčanske parfume, so tudi Rimljani grške. Rimljani so razvili novo metodo izdelave parfumov, imenovano saturacija. Parfume so uporabljali vladarji, aristokrati in preprosto meščanstvo. Najbolj priljubljeni so bili parfumi na osnovi vrtnice, izdelovali so jih tudi iz žafrana, narcise, kutine in mandljev. Parfum je v starem Rimu veljal za prestižni izdelek, saj so mnogi parfumi vsebovali drage sestavine, uvožene iz tujine. Parfum je določal višji status, zato so dražje parfume uporabljali le tisti, ki so si ga lahko privoščili. Rimljanke so parfume uporabljale vsakodnevno, po Rimu so celo krožile knjige, ki so opisovale postopke izdelave parfuma.

Antični parfumi zatorej izpolnjujejo vse tri pogoje zadanega kriterija. Grki in Rimljani so imeli pestro izbiro tako uvoženih kot domačih sestavin za izdelavo parfumov. Izpopolnili so prevzeto parfumsko umetnost in s parfumi eksperimentirali, kar pomeni, da so se močno posvetili izdelavi kvalitetnih parfumov. Parfume so uporabljali vsakodnevno in kljub razlikam med višjim in nižjim slojem so bili parfumi namenjeni vsem. Tako višji kot nižji sloji so se zavzemali za odpravo

neprijetnih telesnih vonjav, torej so bili parfumi ključni za dobro osebno higieno, njihova pomembna vloga se je odražala v samem načinu življenja.

• POMEN PARFUMA V SREDNJEM VEKU

Uporaba parfuma se je z začetkom srednjega veka zelo zmanjšala, vendar se je kasneje s krepitvijo trgovine povečala. Benetke so postale središče parfumerije. Srednji vek je zaznamovala iznajdba nove metode izdelave parfumov: destilacija. Destilacija je v 12. stoletju povzročila revolucijo v zgodovini parfumov. Parfume so izdelovali iz rastlin in rož, ki so jih nabirali na travnikih. Parfum, izdelan iz vrtnice, je bil med ljudmi najbolj priljubljen. Vrtnice so tudi namakali v kopalni vodi in iz njih izdelovali toaletne vodice, ki so jih vsakodnevno uporabljali. Dišave so imele v srednjem veku pomembno funkcijo. Uporabljali so jih pri cerkvenih obredih, v medicini in za osebno higieno, vendar so imele dišave, kot so mazilo, balzam in pomander, pomembnejšo vlogo od parfuma, saj so le-te uporabljali v večjih količinah. Z geografskimi odkritji so imeli v srednjem veku na dosegu veliko izbiro sestavin. Dišave so vsebovale razne eksotične začimbe in zelišča. Ostale dišave so izdelovali iz več sestavin kot parfume. Parfumi so bili najpogosteje izdelani iz rož ali zelišč, ne pa iz začimb.

Kljub temu da so v srednjem veku namenili veliko časa prikrivanju vonjav, se je pomen parfuma zmanjšal. Pomembnejši so bili pomanderji in mazila, ki so se uveljavili tudi v medicini. Srednjeveški parfum torej ne izpolnjuje prvega in tretjega pogoja kriterija. Drugega izpolnjuje zato, ker je bila izvedba destilacije kompleksna. Na podlagi tega sklepam, da so izdelavi parfumov posvetili dosti časa, čeprav so jih uporabljali v manjši količini. Čeprav se je pomen parfuma v srednjem veku zmanjšal, so odkritja, kot je destilacija, zaznamovala kasnejša obdobja in so pripomogla k nadaljnjemu razvoju parfumerije.

• POMEN PARFUMA V ČASU RENESANSE IN BAROKA

V 14. stoletju so zaradi kuge prepovedali umivanje z vodo. Zaradi pomanjkljive higiene je bilo v zraku veliko močnih in neprijetnih vonjav, ki jih je bilo potrebno odpraviti oziroma prikriti, zato so začeli ekstenzivno uporabljati in izdelovati parfume. V času renesanse je parfumska umetnost zacvetela. Parfumi in otiranja so bili celo pomembnejši od umivanja. Poleg kože so bila nadišavljena tudi oblačila, lasulje, posteljnine, hrana, cigareti in hišni ljubljenci. Zmanjšala se je uporaba trdnih dišav, povečala se je uporaba tekočih dišav, torej parfumov, ki so jih začeli shranjevati v stekleničkah. Parfumerija je napredovala s pomočjo geografskih odkritij in trgovine, zato je renesančna parfumerija najbolj zaznamovala Španijo in Italijo. Španija namreč Evropi predstavi nove sestavine za izdelavo parfumov, kot so vanilja, ingver, kakav in cimet, medtem ko Italija kot žarišče renesančne parfumske umetnosti s florentinskimi bankirji in beneškimi trgovci širi parfumerijo še drugod po Evropi. Aristokratom in meščanom so prodajali parfume, ki so bili izdelani iz eksotičnih sestavin, kot so ambra, aloa, cimet, kafra, lavandum ipd. Glede na trgovanje s parfumi in širjenje parfumerije, lahko sklepamo, da se v času renesanse že pojavijo prvi zametki parfumske obrti, kar je kasneje razvidno tudi iz mest, ki so znani izključno po razvoju parfumerije. Po Italiji so se enako kot že nekoč v starem Rimu širile knjige z opisanimi postopki izdelave parfumov, zato je bil marsikdo sposoben sam izdelati parfum in ga prodati. Italijani so s pomočjo Katarine Medičejske in njenega osebnega parfumerja, Renata Bianca, razširili parfumerijo tudi na francosko ozemlje.

V času baroka so se higienske razmere poslabšale. Sprva uporabljajo močne parfume iz živalskih olj, kasneje pa nežnejše in naravnejše parfume. V laboratorijih so izpopolnjevali destilacijsko in ekstrakcijsko tehniko pridobivanja parfumov. V tem času nastane kolonjska voda, ki je eden od pomembnejših parfumskih izdelkov.

Med prehodom iz srednjega veka v novi vek se pomen parfuma poveča. K temu pripomore pomanjkljiva higiena in posledično potreba po odpravi močnih neprijetnih vonjav. Ljudje so začeli ekstenzivno uporabljati parfume, saj so zaradi geografskih odkritij in trgovine imeli široko izbiro sestavin. Parfume so izdelovali z metodami, ki so jih razvili v srednjem veku, le-te pa so izpopolnili. Parfumska umetnost se je začela širiti po vsej Evropi. Parfum doživi številne novosti. Parfum se ustekleniči, s čimer dobimo enega izmed pomembnejših parfumskih izdelkov. Parfum je od tega časa namenjen vsem, in marsikdo, ki ni bil parfumer, je bil zdaj sposoben sam izdelati parfum. Parfum v času renesanse in baroka s tem izpolnjuje vse tri kriterije.

- **POMEN PARFUMA V 19. IN 20. STOLETJU**

Med francosko revolucijo parfume uporablja višji sloj, parfumerija pa se zaradi nestabilnih razmer v takratni družbi ustavi. Z začetkom 19. stoletja se parfumi začnejo ponovno uveljavljati, in sicer so bile priljubljene nežne esence, raztopljene v alkoholu. K priljubljenosti parfuma pripomoreta Napoleon in njegova žena Josephine, ki med ljudmi širita svoje ideje in ustvarjata trende o dobri osebni higieni. V 19. stoletju parfumska umetnost doživi pomemben preobrat. Kemiki so v laboratorijih začeli ustvarjati nove vonjave iz sintetičnih materialov, torej iz materialov, ki jih v naravi ni. S tem močno razširijo pahljačo dišavnih sestavin. Pomembni za izdelavo parfumov so postali aldehidi. Z organsko kemijo v parfumeriji se z začetkom 20. stoletja pojavijo sodobni parfumi, parfumska umetnost pa po večini preide v roke modnih kreatorjev, ki so najverjetneje parfum videli kot dobiček. Če se je v času renesanse razvijala parfumska obrt, se je v 20. stoletju začela razvijati parfumska industrija. Legendaren parfum iz tega časa, ki še danes uveljavlja svoje ime, je parfum Chanel no. 5, ki velja za prvi sintetični parfum. Po drugi svetovni vojni se ustanavlja vedno več parfumskih hiš, parfumi pa so značilni tudi za modne hiše. Najbolj znan povojni parfum, ki je zelo priljubljen še v današnjih časih, je Miss Dior. V 50. letih se uveljavlja svobodna raba parfuma, parfume povezujejo z raznimi gibanji in z njimi določajo človekove karakteristike. S parfumi ljudje izražajo svoje ideje in svojo osebnost. Parfum postane modni dodatek, ki je namenjen vsem. Njegova raba je univerzalna, pomen parfuma v 20. stoletju se ohranja še danes. Sodobni parfumi prav tako izpolnjujejo vse tri kriterije. Z uvedbo izdelave parfumov iz sintetičnih materialov se nove esence povečujejo v neskončnost. Modni kreatorji parfume promovirajo, zacveti tudi parfumska industrija. Ljudje s parfumi izražajo svojo individualnost in pripadnost določenemu delu družbe. Raba parfumov je svobodna in univerzalna.

- **PRIMERJAVA: V KATEREM OBDOBJU IMAJO PARFUMI NAJVEČJI POMEN?**

Obdobja, v katerih parfumi izpolnjujejo vse tri zadane kriterije, so antika, obdobje renesanse in baroka ter 19. in 20. stoletje. Kljub temu da so v Egiptu imele dišave velik pomen, so imeli sami parfumi toliko manjšega. Egipčanski parfumi izpolnjujejo le prvi kriterij, zato imajo v primerjavi z drugimi manjši pomen. Isto velja za srednji vek. Srednji vek izpolnjuje le drugi kriterij. Parfumi v srednjem veku so se uporabljali v veliko manjši količini kot so se v antiki. Pomembnejša so bila mazila in kadila, saj je srednji vek močno zaznamoval vzpon krščanstva in razvoj medicine, kjer se raba parfumov ni uveljavljala. Egipčanski in srednjeveški parfumi imajo tako v primerjavi z antičnimi, renesančnimi in sodobnimi parfumi bistveno manjši pomen.

Čeprav tako antični kot renesančni in sodobni parfumi izpolnjujejo vse tri kriterije (torej, da so imeli parfumi večji pomen tam, kjer so imeli širšo izbiro sestavin, so njihovi izdelavi posvetili več časa in kjer jih je več ljudi uporabljalo večnamensko), največji pomen parfuma pripisujem obdobju renesanse in baroka. V renesansi se močno zmanjša uporaba in pomen dišav v trdni obliki, poveča se uporaba

utekočinjenega parfuma v stekleničkah. Parfum so ekstenzivno uporabljali vsi, saj je bilo obvezno prikriti neprijetne telesne vonjave, ki so bile posledica slabe higiene. Zaradi geografskih odkritij se trgovina močno okrepi, na evropsko ozemlje prihaja vedno več novih eksotičnih sestavin. Izpopolnjujejo prejšnje metode izdelave parfumov v parfumskih laboratorijih, mnogo mest pridobi vzdevek 'središče parfumske umetnosti'. V času baroka nastane kolonjska voda, ki velja za enega izmed pomembnejših parfumskih izdelkov. Parfumska umetnost se v tem času razširi po vsej Evropi.

V antiki parfumi v primerjavi z renesanso in barokom nimajo velikega pomena. Na voljo so imeli manj eksotičnih sestavin, kot so jih imeli v renesansi. Prav tako je bila v antiki še vedno razširjena uporaba ostalih dišav. Poleg parfuma so uporabljali še razna mazila in dišavna olja, medtem ko se je v renesansi in baroku uporaba parfumov močno povečala in so zanemarjali rabo ostalih dišav. V antiki so parfume pridobili z namakanjem rastlin v olja ali vodo, v renesansi in baroku so parfum pridobili z destilacijo, zato so bili parfumi kvalitetnejši. V renesansi se je parfumska umetnost širila po vsej Evropi, medtem ko so Grki in Rimljani parfumerijo širili le na svojem ozemlju. Čeprav so imeli v antiki parfumi pomembno socialno in kulturno vlogo, so imeli renesančni oziroma baročni parfumi še toliko pomembnejšo in tako boljše izpolnjujejo zadane kriterije.

Sodobnim parfumom bi ravno tako lahko določila velik pomen, saj imajo zaradi uvedbe organske kemije na voljo več vrst esenc, kot so jih imeli v renesansi, vendar sem se za renesančne oziroma baročne odločila zato, ker je bila raba parfuma zaradi neumivanja obvezna. V 19. in 20. stoletju umivanje z vodo ni bilo več prepovedano. Ljudje so lahko za dobro higieno skrbeli na več načinov, medtem ko je bil ključ do dobre higiene v času renesanse in baroka v parfumu. V renesansi so se s parfumi borili proti smradu, zato so bili parfumi močno cenjeni. Parfumi v 20. stoletju kljub mnogim novostim izgubijo svoj čar. Parfumi niso več tako cenjeni, kot so bili prej, saj je njihova raba postala univerzalna oziroma splošna. Čeprav so s parfumi izražali individualnost, parfum postane le še eden izmed modnih dodatkov in s tem izgublja na svojem pomenu.

3.3. PRIMERJAVA PARFUMOV Z DIŠAVNIMI MAZILI

Parfum in mazilo sta dišavi, ki sta se skozi zgodovino najbolj uveljavljali. Mazilo je dišava trdne oblike, ki je pridobljena z mešanjem trdne in tekoče snovi: živalsko ali rastlinsko olje zmešano z apnencem ali s soljo. Parfum je tekoča dišava, pridobljena z namakanjem rastlin, zelišč ipd. v olju ali vodi. V tem poglavju empiričnega dela bom primerjala razlike med uporabo in pomenom parfumov ter mazil v starem Egiptu, antiki in srednjem veku. Ker se z začetkom renesanse uporaba parfuma poveča, pomen mazil in ostalih dišav pa močno zmanjša in tako tudi v teoretičnem delu z začetkom renesanse opisujem le še razvoj parfuma, bom v primerjalno analizo vključila le obdobja do srednjega veka.

- **RAZLIKE MED PARFUMI IN MAZILI V STAREM EGIPTU**

Pri starih Egipčanih je bila uporaba dišavnih mazil večja kot uporaba parfumov. Mazila so uporabljali tako pri verskih obredih kot za osebno higieno, z njimi so se zaščitili pred vročino, delovali so tudi kot sredstvo za odganjanje insektov, medtem ko so parfume uporabljali le ob posebnih priložnostih. Mazila so uporabljali tako višji kot nižji sloji, saj so bila pogosto narejena iz lažje dostopnih oziroma domačih sestavin, parfume pa so uporabljali le višji sloji, saj so vsebovali uvožene dražje sestavine in si jih zato nižji sloji niso mogli privoščiti. Egipčanke so mazila uporabljale vsakodnevno, ob posebnih priložnostih pa so si na glavo pritrdjevale stožec, ki je vseboval mazilo sladke arome, ki se je zaradi vročine raztopil in tako nadišavil telo. Parfum ni bil namenjen vsakdanji rabi, saj je veljal za prestižni izdelek.

Sestavine, ki so jih uporabljali za parfume, so bile najverjetneje uvožene in posledično dražje, saj so Egipčani prevzeli parfumerijo od Sumercev in so bili parfumi namenjeni le tistim, ki so si jih lahko privoščili. Mazila so izdelovali tako iz uvoženih kot domačih sestavin, saj jih niso uporabljali le višji sloji, temveč tudi nižji. Višji sloji so uporabljali mazila, narejena iz dražjih sestavin, saj so veljala za kvalitetnejša, medtem ko so nižji sloji po vsej verjetnosti izdelovali mazila iz sestavin, ki so jim bila lažje dostopna.

Če sledim kriterijem, ki sem si jih zadala pri prvem raziskovalnem vprašanju (torej, da ima večji pomen tista dišava, za katero so imeli širšo izbiro sestavin, ki so ji posvetili več časa za izdelavo in ki jo je večnamensko uporabljalo več ljudi), imajo egipčanska dišavna mazila večji pomen od parfumov. Mazila so imela širšo izbiro sestavin, saj so jih izdelovali iz uvoženih in domačih sestavin. Bila so za večnamensko rabo, saj niso imela le lepote funkcije kot parfumi, ampak so se z mazili tudi hladili in odganjali insekte. Mazila so bila namenjena vsem, vendar je višje in nižje sloje vseeno ločevala kvaliteta mazila, ki sta jo določala izbor in cena vsebovanih sestavin.

• RAZLIKE MED PARFUMI IN MAZILI V ANTIKI

V antični Grčiji imajo parfumi pomembno socialno, kulturno in družbeno vlogo. Vsakodnevno so jih uporabljali kot sredstvo za zapeljevanje ter tudi ob slovesnostih in slavnih. S parfumi pa niso nadišavili le svoje kože, temveč tudi javna kopališča, knjižnice, gledališča in prostore za zbiranje. Parfume uporabljajo tako višji kot nižji sloji. Višji sloji (aristokrati, politiki, vojaki, športniki) uporabljajo kvalitetnejše parfume. Kvaliteto parfuma po Teofrastu določa barvilo ter količina in cena vsebovanih sestavin. Kvalitetnejši parfumi so bili dražji, saj so bile vsebovane sestavine po vsej verjetnosti uvožene, zato so jih uporabljali le tisti, ki so si jih lahko privoščili. Preprosti ljudje so uporabljali ulične parfume, imenovane mirone, ki so jih izdelovali iz začimb in zelišč, ki so jih našli v kuhinji. Mazila so večinoma uporabljali športniki za zdravljenje fizičnih poškodb. Uveljavljala so se tudi v medicini, ker je vdihavanje arom pomagalo pri zdravljenju bolezni. Poleg kadil so mazila uporabljali tudi pri verskih obredih, predvsem za maziljenje.

V starem Rimu so mazila uporabljali pri krščanskih obredih, medtem ko so Rimljani v parfumih uživali vsak dan. Parfumi, narejeni iz dražjih sestavin, so veljali za prestižni izdelek, zato so jih uporabljali na banketih in ob pomembnejših dogodkih. Po Rimu so tudi krožile knjige, ki so opisovale postopke izdelave parfuma, zato so tisti, ki si niso mogli privoščiti dragih parfumov, imeli možnost si sami izdelati parfum.

Kljub različnim postopkom izdelave so za mazila in parfume uporabljali podobne sestavine. Mazila in parfume so namakali v mandljevem oziroma olivnem olju. Nato so jim dodajali razna dišavna sredstva, in sicer so parfumom najpogosteje dodajali liste vrtnice, lilije, vijolice, žafrana in narcise, mazilom pa cvetove kane, nardo in miro.

Največ razlik med antičnimi parfumi in mazili najdemo v uporabi. Parfume so uporabljali za osebni užitek, medtem ko so imela mazila pomembno zdravilno in versko vlogo. Tako mazila kot parfumi pa so bili ključni za dobro osebno higieno. Obe dišavi imata torej velik pomen, ki pa se različno odraža.

• RAZLIKE MED PARFUMI IN MAZILI V SREDNJEM VEKU

Na začetku srednjega veka se je uporaba parfuma z vzponom krščanstva močno zmanjšala, medtem ko se je uporaba mazil povečala. Pri krščanskih obredih so poleg kadil uporabljali mazila, saj so vzbujala misli o čednosti in simbolizirala prisotnost Boga. Preko mazil, ki so bila prijetnih arom, so Bogu izkazali spoštovanje. Dišave so bile močno povezane tudi z zdravljenjem bolezni in medicino. Dišavna zelišča in začimbe v mazilih so imela moč pozdraviti mentalne in fizične motnje in preprečiti okužbe z nalezljivimi boleznimi. To je bilo pomembno zato, ker je se je v srednjem veku pojavila kuga, ki je terjala mnogo smrtnih žrtev. Verjeli so, da se bodo z mazili, s kadili in z olji zavarovali pred smrtonosno boleznijo. Prioriteten je bil boj za preživetje, zato se niso posvečali izdelavi

parfumov, katerih namen je bil lepotni užitek. V prvih stoletjih srednjega veka so mazila izdelovali in uporabljali v večjih količinah, kot so parfume, v kasnejših stoletjih pa ravno obratno. Arabci so na španskem ozemlju razširili parfumerijo in Evropi predstavili novo tehniko izdelave parfumov: destilacijo. Ko so v 14. stoletju prepovedali umivanje z vodo, so ljudje začeli ekstenzivno uporabljati močne parfume, da bi prikrili neprijetne telesne vonjave. Z začetkom renesanse se je uporaba parfumov močno povečala, medtem ko se je raba mazil zmanjšala. K temu niso pripomogle le slabe higienske razmere in razvoj destilacije, ampak tudi nova geografska odkritja, ki so odprla vrata razvoju parfumerije.

Mazila imajo na začetku srednjega veka pomembnejšo vlogo od parfumov, saj so bila ključ do preživetja in božje usmiljenosti. Proti koncu srednjega veka (oziroma že v času renesanse) se ponovno začne uveljavljati parfüm kot lepотно sredstvo in kot pomemben del dobre osebne higijene. Parfumi so bili pomembnejši od kakršnega koli umivanja. Tako imajo mazila večji pomen v času začetka razsajanja bolezní in v dobi krščanstva, parfumi pa imajo večji pomen od mazil v času geografskih odkritij in v začetkih širjenja renesančnih idej po Evropi.

3.4 ZAKAJ SO SE PARFUMI OHRANILI DO DANES?

Parfumi so se razvijali in izpopolnjevali skozi celotno zgodovino. Prvič se parfumska umetnost uveljavi v antiki, kjer so imeli parfumi pomembno kulturno in družbeno vlogo. Kvaliteta in količina vmešanih sestavin v parfüm sta ločevali višji in nižji status, bil je ključen za dobro osebno higijeno, saj so z njimi prikrivali telesne vonjave, s parfumi so nadišavljali celo javne prostore, kot so knjižnice, gledališča in javna kopališča, da bi čim več ljudi privabili k druženju. Antika je v parfumski umetnosti postavila prvi pomembnejši mejnik v zgodovini parfumov, in sicer so začeli z izdelavo parfumov na cvetličnih osnovah, ki se prakticira še danes. Parfumi imajo v antiki velik pomen, kar je pomembno zato, ker se ta pomen odraža tudi v kasnejših obdobjih: v srednjem veku npr. parfumi temeljijo na vrtnicah, v času renesanse in baroka pa so zelo priljubljeni naravnejši parfumi na osnovi rož. Naslednji pomembnejši mejnik v zgodovini parfumov postavijo Arabci, ki v 12. stoletju razvijejo nov način izdelave parfumov: destilacijo. Zaradi razsajanja bolezní v srednjem veku se razvoj parfumov upočasni. V času renesanse se pomen parfuma ponovno poveča, saj se pojavi močna potreba po prikrivanju neprijetnih vonjav, ki so bile posledica pomanjkljive higijene, ki jo je za sabo pustila kuga. Parfumska umetnost v času renesanse zacveti, parfüm doživi številne novosti. Izpopolnijo prejšnje metode izdelave parfumov, popestrijo izbiro sestavin in s tem povečajo kvaliteto parfumov. Vedno več ljudi ekstenzivno uporablja parfume kot pomemben del osebne higijene. Pojavijo se prvi zametki parfumske obrti, h katerim so pripomogla geografska odkritja, saj so z njimi na evropskem ozemlju razširili izbiro sestavin za izdelavo parfumov. Florentinski in beneški trgovci so tako razširili parfumerijo po Italiji, Španiji in v Franciji. V 19. stoletju se po ustavljenem razvoju parfuma med francosko revolucijo parfüm ponovno uveljavi, k priljubljenost parfumov pripomorejo tudi vladarji. Zaradi splošnega razvoja znanosti so kemiki v laboratorijih začeli ustvarjati nove vonjave iz sintetičnih materialov in s tem ponovno razširijo izbiro sestavin. V 20. stoletju se pojavijo sodobni parfumi. Za njihov vzpon so zaslužni modni kreatorji ter uveljavljanje parfumskih hiš. Parfüm kmalu postane modni dodatek, s katerim ljudje izražajo svojo individualnost in pripadnost določenemu delu družbe.

Parfumi so se ohranili zaradi svoje zgodovinske, kulturne, družbene in gospodarske funkcije. Parfumi segajo globoko v zgodovino. V vsakem obdobju so del parfumske umetnosti prevzeli od prejšnjega obdobja in tako parfumerijo izpopolnili. Tako v antiki kot danes imajo parfumi velik kulturni pomen, saj so pomemben del modne kulture in sredstvo izražanja mnogih subkultur. Tudi danes imajo parfumi pomembno družbeno funkcijo, ki se je začela uveljavljati v drugi polovici 20. stoletja. Današnja raba parfumov je namreč svobodna, ljudje lahko parfume uporabljajo, kakor jih hočejo, z njimi izražajo svoje ideje, načela, pripadnost družbi in samega sebe. Že v času renesanse so se pojavili prvi zametki parfumskih obrti, ki so se kasneje dokončno razvili, v 20. stoletju pa je že nastala parfumska industrija, ki se, večinoma v rokah modnih kreatorjev, uveljavlja še danes. Parfüm

torej še vedno ohranja svoj pomen, ki ga je pridobil med razvijanjem parfumske umetnosti vse od antike naprej, parfumska umetnost pa se še naprej razvija in izpopolnjuje.

4 ZAKLJUČEK

Prišla sem do zaključka, da so imeli parfumi najpomembnejšo vlogo v času antike, renesanse in baroka ter v sodobnosti, medtem ko so v starem Egiptu in srednjem veku dajali prednost dišavam kot so mazila in kadila. Parfumska umetnost se je začela razvijati in izpopolnjevati od antike naprej, v času renesanse in v 20. stoletju pa doseže svoj vrhunec. V 20. stoletju parfumi postane le še eden izmed modnih dodatkov, ki prinaša dobiček in zato parfumi izgubljajo na pomenu. Največji pomen parfuma sem torej določila obdobju renesanse in baroka, saj je bila uporaba parfuma edini način, s katerim so se borili proti neprijetnim vonjavam, ki so bile posledice slabih higienskih razmer. Pri nekaterih obdobjih so pomembno vlogo in velik pomen imela tudi mazila, zato sem primerjala uporabo mazil in parfumov do srednjega veka. V starem Egiptu in srednjem so se mazila uveljavljala bolj kot parfumi, saj niso bila namenjena za osebno higieno, temveč so imela tudi druge funkcije, kot npr. maziljenje mumij, varovanje pred vročino, uporaba v medicini ipd. V antiki so cenili tako mazila kot parfume, saj so imeli različne namene: parfume so uporabljali za osebno higieno, mazila pa za verske obrede. Parfumi so se ohranili zaradi svoje kulturne, družbene, zgodovinske in gospodarske funkcije. Tako kot se je parfumska umetnost razvijala in izpopolnjevala skozi zgodovino, se tudi danes.

Med zbiranjem literature sem zasledila tudi razvoj parfumske umetnosti v arabskem svetu in na daljnem vzhodu. To področje je še precej neraziskano, zato se mi zdi primerno za nadaljnje raziskovanje. Parfumi se še vedno izpopolnjujejo in razvijajo. Tudi to mi predstavlja dobro izhodišče za raziskovanje parfumov v prihodnosti.

5 VIRI IN LITERATURA

- Burger, P., Plainfossé, H., Brochet, X., CHEMAT, F., & Fernandez, X. (2019) Extraction of natural fragrance ingredients: history overview and future trends. *Chemistry & Biodiversity*.
- Castel, C., Fernandez, X., Filippi, J.-J., & Brun, J.-P. (2009). *Perfumes in Mediterranean antiquity. Flavour and Fragrance Journal*. Wiley Interscience.
- Diemke, J. (2022, 24.2.) *Teaching about the senses in antiquity: Exploring the ancient world of scents through recreating ancient perfumes: Journal of Classics Teaching*. Cambridge Core.
- Europe, O. C. (b.1.). Parfum, Parfumska, Toaletna Ali Kolonjska Voda - Spoznajte razliko. Oriflame kozmetika. Pridobljeno 2.2. 2023. Dostopno na: <https://si.oriflame.com/beautyedit/health-beauty/learn-the-difference-between-fragrances>
- équipe, L. C. B. (2019, 4.9.). *History of perfume: The origins*. Carrément Belle. Pridobljeno 8.2. 2023. Dostopno na: <https://www.carrementbelle.com/blog/en/2019/09/04/history-of-perfume/>
- équipe, L. C. B. (2019, 4.9.). *History of perfume: The origins*. Carrément Belle. Pridobljeno 8.2. 2023. Dostopno na: <https://www.carrementbelle.com/blog/en/2019/09/04/history-of-perfume/>
- équipe, L. C. B. (2019, 2.10.). *History of perfume: The middle ages*. Carrément Belle. Pridobljeno 19.2. 2023. Dostopno na: <https://www.carrementbelle.com/blog/en/2019/10/02/perfume-middle-ages/>

- équipe, L. C. B. (2019, 4.12.). *History of perfume: The 19th century*. Carrément Belle. Pridobljeno 27.3. 2023. Dostopno na: <https://www.carrementbelle.com/blog/en/2019/12/04/history-perfume-19th-century/>
- équipe, L. C. B. (2019, 30.10.). *History of perfume: The Renaissance*. Carrément Belle. Pridobljeno 25.2. 2023. Dostopno na: <https://www.carrementbelle.com/blog/en/2019/10/30/perfume-renaissance/>
- équipe, L. C. B. (2020, 2.1.). *History of perfume: From the Roaring Twenties to the 90s*. Carrément Belle. Pridobljeno 28.2. 2023. Dostopno na: <https://www.carrementbelle.com/blog/en/2020/01/02/history-of-perfume-20-century/>
- Freedman, P. (2015). *Health, wellness and the allure of spices in the Middle Ages*. Journal of Ethnopharmacology, 167, 47–53.
- Greece. Museu del perfum. (b.l.). Pridobljeno 11.2. 2023. Dostopno na: <http://museudelperfum.com/en/greece/>
- Hodson, J. (b.l.). *The smell of the Middle Ages*. Pridobljeno 13.2. 2023. Dostopno na: <http://www.triviumpublishing.com/articles/smellofthemiddleages.html>
- Kinkele, T. (2005). *Incense and Incense Rituals: Healing Ceremonies for Spaces of Subtle Energy Handbook with Best Methods and Substances*. New Delhi: Brijbasi Art Press Ltd.
- Novak-Čipči, V. (1999). *Ognjemet dišav: o parfumi in drugih dišavah*. Ljubljana: Forma 7, 1999
- Novak, N. (2013, 29.12.). *Neskončna Opojnost v Drobni Steklenički parfuma*. Delo. Pridobljeno 13.2. 2023. Dostopno na: <https://old.delo.si/zgodbe/nedeljskobranje/neskoncna-opojnost-v-drobni-steklenicki-parfuma.html>
- Parfumeur, F. (2019, 15.11.). *Divine scents in ancient Greece*. Paris Perfume Museum. Pridobljeno 6.4. 2023. Dostopno na: <https://musee-parfum-paris.fragonard.com/en/actualite/divine-scents-in-ancient-greece/>
- Robinson, K. (2020). *The Sense of Smell in the Middle Ages: A Source of Certainty*. New York: Routledge, 52 Vanderbilt Avenue.
- Ruiz, A. (2001). *The Spirit of Ancient Egypt*. New York: Algora publishing, New York
- Schlögel, K. (2020). *Vonj imperijev: Chanel N°5 in Rdeča Moskva*. Carl Hanser Verlag GmbH & Co. KG, München 2020.
- Touwaide, A. (2012). *Perfumes and unguents, Rome*. The Encyclopedia of Ancient History.
- Touw, M. (1982). *Roses in the middle ages*. New York Botanical Garden, Bronx: Economic Botany.
- VSA Resnica O Proizvodnji Parfumov. Najboljši Muzeji Parfumov Na Svetu. (b.l.). Pridobljeno 2.2. 2023. Dostopno na: <https://minikar.ru/sl/fashion-and-beauty/vsya-pravda-o-proizvodstve-parfumerii-luchshie-parfyumernye-muzei-mira/>
- Voudouri, D. & Tesseromatis, C. (2015) *International Journal of Medicine and Pharmacy: Perfumery from Myth to Antiquity*. American Research Institute for Policy Development.
- Vicarello, G. (1999). *Čisto in umazano: Telesna higiena od srednjega veka naprej*. Ljubljana: Založba cf. (Rdeča zbirka).